

İnsanlara nur bəxş edən böyük alim

Hər sənətin insana əbədiyyət qazandıran mənəvi ucalıqları var. Əsas odur ki, bu sənətə qəlbinin sevgisi ilə yanaşasan. Ona sıradan bir iş kimi yox, öz taleyin kimi baxasan, onunla ruhunun, vicdanının, mənəviyyatının rəsmi cızasan. Onda sənət insanı zirvələrə yüksəldəcək. Bir memar, rəssam, heykəltəraş ürəyinin hərarəti ilə yaratdığı sənət əsərində yaşayır. Mənalı ömür yaşamaq hər insanın taleyinə yazılmır. Elə insanlar var ki, onların ömür yolu gələcək nəsillərin həyatına işıq saçır, xalqa tükənməz bir xəzinə bəxş edir.

Bu dünyaya insanlara nur paylamaq, xeyirxahlıq etmək üçün gələn Zərifə xanım Əliyeva da belə seçilmiş insanlardan olmuşdur. O, günəş qəder parlaq ürək sahibi, yüksək mənəviyyət, daxili zənginlik simvolu idi. Sanki Zərifə xanım ondan xeyirxahlıq, işıq umanların yoluna nur çiləmək üçün yararlanmışdı. Xalqımızın fəxr etdiyi, adını daim uca tutduğu görkəmli elm xadimi, dünya şöhrətli oftalmoloq-alim, akademik Zərifə xanım Əliyevanın zəngin irsi, tibbin müxtəlif sahələri üzrə apardığı tədqiqatlar, qazandığı nailiyyətlər, yaratdığı fundamental əsərlər Azərbaycan elminin parlaq səhifələrini təşkil edir. Bu böyük insanın keçdiyi şərəfli ömür yolu hər bir Azərbaycan vətəndaşı, hər bir alim və həkim üçün həyat və mənəviyyət dərəsi, kamillik və müdriklik məktəbidir.

Dünya tibb elminə əvəzolunmaz töhfələr vermiş görkəmli oftalmoloq-alim, insanlara nur bəxş edən akademik Zərifə xanım Əliyevanın anadan olmasının 98-ci ildönümüdür. Dünya şöhrətli alimin əziz xatirəsi xalqımız, tibb ictimaiyyəti və səhiyyə işçiləri, çoxminli tələbələri tərəfindən böyük hörmət və ehtiramla yad edilir. Alicənablığına, səmimiyyətinə, xeyirxahlığına, yüksək intellektinə, diqqət və qayğısına görə xalqın məhəbbətini qazanmış Zərifə Əliyeva ilk növbədə əsl ziyalı və nurlu bir şəxsiyyət idi. Malik olduğu bütün yüksək keyfiyyətlər - xeyirxahlıq, səxavətlik, alicənablıq, sədaqət Zərifə xanıma böyüdüüyü ailədən ötürülmüşdü. Çünki gözünü açıb bu mühitə əhatə olunmuşdu. Görmüşdü ki, ziyalıllaq, əməksevərlik, səmimiyyət, doğma ocağa, xalqa və vətəne məhəbbət, bəşəri dəyərlərə bağlılıq onun valideynləri üçün mühüm amildir. Və bu xüsusiyyətlər Zərifə xanımın şəxsiyyətində cəmləşmişdi.

Atası—Azərbaycanın görkəmli dövlət və elm xadimi, tibb elmləri doktoru, professor Əziz Əliyevin sənətini davam etdirmək arzusu ilə hələ məktəb illərindən qərara almışdı ki, həkim ol-

sun. Amma əsl səbəb başqa idi. İkinci Dünya müharibəsi illərində Bakıda Əziz müəllimin evinin yaxınlığındakı binələrdən bir neçəsini hospitala çevirmişdilər. Bu hospitallar cəbhədən gətirilmiş yaralılarla dolu olardı. Vətəndaşlıq borcunu, insanlıq məsuliyyətini hələ məktəb illərindən dərk edən Zərifə xanım məktəbdən sonra rəfiqələri ilə yaxınlıqdakı hospitallara gedərdi. Burada tibb bacılarına, sanitarlara kömək edərdi. Əli qələm tutmayan yaralıların uzaq-uzaq ellərdəki doğmaları üçün dikte etdikləri məktubları qələmə almaqla onların ürəyində yaşamaq, həyatlarına davam etmələri üçün bir ümid çırağı yandırardılar. Ən çox da iki gözündən məhrum olub dünya işığına həsrət qalanların taleyinə acıyardılar. Elə o vaxtdan Zərifə xanım dərk etmişdi ki, eger göz həkimi olarsa, insanlara nə qədər böyük fayda verə bilər.

Beləliklə, ömrünü tibb elminə həsr etməyi qarşısına məqsəd qoydu. 1942-ci ildə orta məktəbi bitirdikdən sonra Azərbaycan Dövlət Tibb İnstitutunun müalicə-profilaktika fakültəsinə daxil oldu. 1947-ci ildə institutu əla qiymətlərlə bitirdi. Məhz həmin dövrdə Azərbaycanda gözü zədələyən və ağır nəticəyə, hətta tam korluğa səbəb olan traxoma infeksiyon xəstəliyi geniş yayılmışdı. Ona qarşı təsirli müalicə üsulları isə yox idi. Ona görə də bu infeksiya və onun ağır nəticələri ilə effektiv mübarizə təkcə oftalmologiya elmi üçün deyil, bütövlükdə respublika səhiyyəsi üçün mühüm əhəmiyyət daşıyırdı. Belə bir dövrdə Zərifə xanım traxoma xəstəliyinə qarşı aparılan müalicəvi və profilaktik tədbirlərin təşkilində və keçirilməsində fəal iştirak etməyə başladı. O, konkret müalicə təcrübəsindən başqa, Azərbaycanda traxoma xəstəliyinin daha geniş yayıldığı rayonlara gedir, həkim-oftalmoloqlara məruzələr oxuyur, əhali arasında çoxlu söhbətlər aparırdı. Amma problemin dərinliklərinə vardiyyə özünü deyil, 1949-cu ildən Azərbaycan Elmi-Tədqiqat Göz Xəstəlikləri İnstitutunda elmi işçi kimi fəaliyyətə başladı. Praktiki əməli

canda regional əhəmiyyət kəsb edən göz xəstəlikləri problemini aradan qaldırmaq üçün bu mövzunu elmi cəhətdən ətraflı tədqiq etmək lazımdır. Gözün peşə xəstəliklərinə dair fundamental araşdırmalara, bu xəstəliklərin effektiv müalicə üsullarının və profilaktik tədbirlərin işlənilib hazırlanmasına ehtiyac var. Bu zərurətdən Zərifə xanım Moskvada ümumittifaq Mərkəzi Həkimləri Təkmilləşdirmə İnstitutunda iki illik ixtisaslaşdırma kursunda həkim-oftalmoloq ixtisasına yiyələndi. Kursu uğurla bitirərək Vətənə qayıtdı. 1949-cu ildən Azərbaycan Elmi-Tədqiqat Göz Xəstəlikləri İnstitutunda elmi işçi kimi fəaliyyətə başladı. Praktiki əməli

həkim fəaliyyəti ilə yanaşı, elmi axtarışlarını da davam etdirdi. Müxtəlif göz xəstəliklərinin müalicə və profilaktika tədbirlərinin işlənilib hazırlanması ilə məşğul olan Zərifə xanımın elmi fəaliyyətinin ilk mərhələsini traxoma infeksiyon xəstəliyinin müalicəsi məqsədilə təsirli üsulların tapılması təşkil etdi. 1960-cı ildə "Traxomanın digər terapiya üsulları ilə birlikdə sintomisinlə müalicəsi" mövzusunda namizədlik dissertasiyasını uğurla müdafiə edərək tibb elmləri namizədi elmi dərəcəsi aldı. Onun təklif etdiyi müalicə metodunun tezliklə bütün respublikada tətbiqinə başlandı. Auditoriyalarda, kitabxanalarda, yazı masaları arxasında, min-

lərlə pasiyentlə, ucqar yerlərdəki insanlar arasında müayinələrdə keçən illərin zəhməti boşuna getməmişdi. Faydalı nəticələr dərhal özünü göstərirdi. Onun şəfalı əllərinin sehri, alim zəkasının gücü ilə insanlar traxoma adlı ağır bir belədən qurtulmuş oldular.

Traxoma xəstəliyinin öyrənilməsi və müalicəsi üzrə elmi işləri yekunlaşdırdıqdan sonra Zərifə xanım bu dəfə də əsas diqqətini oftalmologiya elmi üçün vacib olan digər sahəyə - qlaukoma xəstəliyinin öyrənilməsinə yönəlmişdi. 1960-cı ildən 1967-ci ilədək Zərifə xanım Oftalmologiya İnstitutunda böyük elmi işçi vəzifəsində çalışdı. 1967-ci ildə isə Azərbaycan Dövlət Həkimləri Təkmilləşdirmə İnstitutunun Göz xəstəlikləri kafedrasına dosent vəzifəsinə dəvət olundu. Bu institut ömrünün son illərində həmin kollektivə rəhbərlik etmiş mərhum professor Əziz Əliyevin - Zərifə xanımın atasının adını daşıyırdı. Bu institutda çalışdığı müddətdə də Zərifə Əziz qızının qəbulundan pasiyentlər əskik olmurdu. O, müalicə işi ilə məşğul olur, bir çox mürəkkəb cərrahiyyə əməliyyatları aparır, xəstələrə məsləhətlər verir, öz təcrübəsini təkmilləşdirmə kurslarına cəlb edilmiş həkimlərlə bölüşürdü.

Görmə orqanının patologiyası ötən əsrin 60-cı illərindən etibarən onu ən çox düşündürən elmi məsələlərdən idi. Bu problemi dərinləndirən öyrənməkdən ötrü alim bir çox sənaye müəssisələrinə gedirdi. Göz üçün zərərli peşələrdə çalışan insanları şəxsən özü müayinədən keçirir, əldə etdiyi elmi nəticələri qələmə alırdı. O illərdə Zərifə xanım Bakı və Sumqayıtın bir sıra sənaye müəssisələrinin, o cümlədən Şin zavodunun sexlərində laboratoriya şəraitində elmi təcrübələr aparmışdı. Bu təcrübələr ona imkan vermişdi ki, zərərli maddələrin görmə orqanına təsirinin əsas qanunauyğunluğunu aşkara çıxarsın və bu fəsadların qarşısını almaqdan ötrü konkret təkliflər irəli sürsün.

Bir neçə illik gərgin zəhmətin bəhrəsi özünü çox gözletmədi. 1977-ci ildə Zərifə Əliyeva Moskvada Helmqolts adına Göz Xəstəlikləri Elmi-Tədqiqat İnstitutunda "Azərbaycan kimya sənayesinin bezi müəssisə işçilərinin görmə orqanlarının vəziyyəti" mövzusunda doktorluq dissertasiyasını uğurla müdafiə edərək tibb elmləri doktoru elmi dərəcəsi aldı, professor vəzifəsinə

yüksəldi, 1981-ci ildə akademik M.İ.Averbax adına ən yüksək mükafatla layiq görüldü. 1983-cü ildə isə Azərbaycan Elmlər Akademiyasının həqiqi üzvü seçildi.

Onun üçün ən böyük titullar, ən böyük vəzifə həkimlik idi. Zülmətdən qurtulub yenidən dünya işığını görməyə başlayan bir xəstəsinin gözələrindəki sevinc Zərifə xanım üçün bütün dünyaya dəyərdi. O, həkimlik sənətinə müqəddəs peşə kimi baxırdı. Çünki Zərifə xanımın göz açıb gördüyü Əziz Əliyev, Mirəsə-dulla Mirqasımov, Sona Vəlixan və başqa tanınmış həkimlər, öz mənəvi keyfiyyətləri ilə həqiqətən, bu sənəti müqəddəsləşdirən insanlar idi. Zərifə xanım sənətə bu münasibəti yeni yetişən həkim kadrlarda da görmək istəyirdi. Ona görə də öz elmi fəaliyyətində həkimlərin mənəvi tərbiyəsi, tibbi etika, səhiyyə əxlaqı kimi məsələlərə də xüsusi yer ayırırdı. Bu baxımdan onun 1983-cü ildə nəşr olunmuş "Həkimlərin mənəvi tərbiyəsi, deontologiya, tibbi etika və əxlaq məsələləri" adlı kitabı yalnız tibb işçilərinin stolüstü kitabı deyil, həm də insan münasibətləri kodeksidir.

Elmə, ictimai fəaliyyətə paralel olaraq, Zərifə xanım Azərbaycanın çağdaş milli dövlətçilik tarixinin müəllifi Heydər Əliyevin ömür-gün yoldaşı, gözələrə nur bəxş edən böyük alim, bütün həyatı, ailəsi, fəaliyyəti örnək, nümunə olan, eyni zamanda, Azərbaycan qadınlığının adına, ünvanına şərəf, qürur gətirmiş, qadınlıq, zəriflik, möhtəşəmlik mücəssəməsi olan şəxsiyyət idi! Zərifə xanım və ümummilli lider Heydər Əliyev sahib olduqları nəyib keyfiyyətləri, ali mənəvi dəyərləri layiqli vətəndaş kimi yetişdirdikləri övladlarına ötürüblər.

Azərbaycan xalqı özünün istedadlı şəxsiyyətləri, elm və mədəniyyət adamları, siyasi xadimləri ilə qürur duyur, onların xatirəsini əziz saxlayır. Dünya şöhrətli oftalmoloq-alim Zərifə xanım Əliyevanın zəngin həyat yolu hər bir azərbaycanlıya örnək olaraq xatirəsi xalqımızın yaddaşında əbədi yaşayacaq.

Rəna BAĞIROVA,
"Biomed Spekr" Tibb Mərkəzinin
rəhbəri.